

Список використаних джерел

1. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати : [монографія] / Д.П. Богиня, Г.Т. Куліков, В.М. Шамота та ін. – К. : Інститут економіки НАН України, 2001. – 300 с.
2. Цимбал О.І. Інституційний механізм регулювання ринку праці : проблеми трансформації та забезпечення трудоворесурсної безпеки : [монографія] / О.І. Цимбал. – К.-Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2010. – 520 с.
3. Маршавін Ю.М. Регулювання ринку праці України : теорія і практика системного підходу : [монографія] / Ю.М. Маршавін. – К. : Альтерпрес, 2011. – 396 с.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Госполитиздат, 1935. – 343 с.
5. Норт Д. Институциональные изменения : рамки анализа / Д. Норт // Вопросы экономики. – 1997. – №3. – С. 6–17.
6. Маршавін Ю.М. Ринок праці України і державна служба зайнятості в умовах динамічних змін : [матер. досліджень] / Ю.М. Маршавін. – К. : Альтерпрес, 2011. – 484 с.

Стаття надійшла 17.02.2015

УДК 331.5

Л.М. Ільїч
Iľ'ich, L.M.

Інноваційна модель зайнятості: сутність, характерні ознаки та передумови становлення в Україні

Innovative Model of Employment: the Nature, Characteristics and Preconditions of Formation in Ukraine

Стаття присвячена проблемам формування і становлення інноваційної зайнятості в Україні. Уточнено сутність поняття “інноваційна зайнятість”, визначено її характерні ознаки. Розглянуто позиції України у рейтингу за глобальним індексом інновацій 2014 року. Виявлено стримуючі чинники поширення інновацій в економіці України та перешкоди на шляху становлення інноваційної зайнятості.

Ключові слова: праця, ринок праці, трансформація, попит на працю, пропозиція праці, інноваційна зайнятість, інноваційний працівник, індекс інновацій.

This article is devoted to the issues of formation and establishment of innovative employment in Ukraine. The article clarified the essence of the concept of “innovative employment” and defined its characteristic features. It also considered Ukraine’s ranking in the global innovation index 2014. The study detected constraints imposed on promoting the innovation in the Ukrainian economy and obstacles to creating the innovative employment.

Keywords: labour, labour market, transformation, demand for labour, labour supply, innovative employment, innovative employee, innovation index.

Ільїч Людмила Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України (Київ).

Iľ'ich, Liudmyla Mykolaivna, PhD (Econ.), Docent, Sr. Researcher, Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv).

© Ільїч Л.М., 2015

© Iľ'ich, L.M., 2015

Постановка проблеми. Питання зайнятості населення в умовах сьогодення займають ключові позиції як в соціально-економічних дослідженнях, так і в стратегії економічного розвитку держави, оскільки зайнятість населення характеризується не тільки системою економічних відносин щодо забезпечення громадян робочими місцями, а й виступає важливою передумовою соціально-економічного розвитку та макроекономічної стабільності держави.

Одним із найважливіших завдань сьогодення, що постає перед вітчизняними науковцями, є усвідомлення характеру структурних трансформацій економіки та пошук

механізмів підвищення її конкурентоздатності за рахунок перспективної переорієнтації на виробництво високотехнологічних товарів і послуг, що сприятиме становленню інноваційної моделі зайнятості, підвищенню продуктивності праці та зростанню добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження методологічних, методичних та прикладних проблем розвитку ринку праці та зайнятості населення є об'єктом різнопланових наукових досліджень вітчизняних вчених-економістів, зокрема: С. Бандура, Д. Богині, І. Бондар, В. Гейця, В. Герасимчука, О. Грішнєвої, Т. Заяць, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Н. Лук'яченко, Ю. Маршавіна, О. Новікової, В. Онікієнка, І. Петрової, В. Петюха, В. Савченка, Л. Ткаченко, А. Чухна та ін. В їхніх працях висвітлено основні тенденції та перспективи розвитку ринку праці в Україні в умовах ринкової трансформації суспільства, розроблено рекомендації щодо гуманізації та гуманітаризації освітньої сфери, підвищення якості підготовки фахівців, наголошено на необхідності подолання дисбалансу між попитом і пропозицією праці. Водночас в умовах постійної трансформації ринку праці та інноваційного вектора розвитку економіки виникає необхідність активізації наукових розвідок у напрямі дослідження та оцінки інноваційної зайнятості, визначення передумов її становлення та розробки нових підходів до управління нею.

Метою публікації є уточнення сутності та характерних ознак інноваційної зайнятості й вивчення передумов її становлення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний прогрес постійно видозмінює структуру суспільного виробництва, значно розширюючи межі нематеріального виробництва, до якого у сучасних умовах належать не лише освіта, культура, охорона здоров'я, торгівля, транспорт, зв'язок, обслуговування тощо, а й виробництво високотехнологічних та інформаційних послуг. Впровадження нових технологій у глобальному економічному просторі суттєво видозмінює як структуру світової економіки, так і структуру ринку праці. Останній, зазнаючи впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, перебуває у стані постійних трансформаційних зрушень, що проявляються у зміні попиту та пропозиції праці, характеру соціально-трудових відносин, форм зайнятості населення, інфраструктури тощо.

Сьогодні увага науковців світу прикута до пошуку швидких шляхів виходу з рецесії. Останні дослідження у цьому напрямі переконливо доводять, що найбільш дієвою стратегією подолання кризи в країнах, які розвиваються, є модернізація економіки, її структурна перебудова, яка базується на розробках та швидкому провадженні інновацій. Успіхи у цьому напрямі наочно проглядаються в темпах розвитку економіки та рівнях добробуту населення. Розглянемо, до прикладу, позиції окремих країн світу за глобальним індексом інновацій (*див. табл.*).

Загальний індекс інновацій обчислюється як середня арифметична з двох субіндексів: 1) інновацій-вхід, що оцінює базові умови для інновацій (наявність необхідних інститутів, людського капіталу та науково-дослідної діяльності, розвиток інфраструктури, ступінь розвинутості ринку та ділової активності); 2) інновацій-вихід, що оцінює результати інноваційної діяльності в рамках економіки, зокрема результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) та випуск

наукоміської продукції. Крім того, розраховується індекс ефективності інновацій, який характеризує створення спеціальних умов для сприяння інноваційній результативності та обчислюється як співвідношення субіндексу виходу до субіндексу входу. Обстеження охоплює 143 країни світу, що становить 94,9% від усього населення земної кулі та 98,7% світового ВВП у доларах США.

Група перших 25 країн-новаторів у рейтингу була незмінна впродовж усіх років дослідження. Щоправда, деякі з них втрачали попередні позиції або набували вищих, проте їх перелік лишався таким же. У 2014 р. у п'ятірку найбільш інноваційних країн увійшли Швейцарія, Велика Британія, Швеція, Фінляндія та Нідерланди. Рейтинги цих країн тісно пов'язані з показниками їхніх доходів. Загалом у рейтингу глобального індексу інновацій простежується чітка закономірність між рівнем доходів країни та її здатністю до впровадження інновацій. Чим вищий рівень доходу країни, тим кращі її позиції в світі за інноваційним розвитком. Країни з високим рівнем доходів випереджають країни, що розвиваються, за всіма параметрами інноваційної діяльності. Україна порівняно з 2013 р. піднялася на вісім позицій і зайняла 63 місце, лишивши позаду з числа колишніх союзних республік Вірменію, Грузію, Казахстан, Азербайджан, Киргизстан та Узбекистан. Наша країна за досягненнями в інноваціях входить у першу десятку 36 країн з доходом нижче середнього. За індикатором розвитку людського капіталу, який є однією із компонент індексу інновацій, ми посідаємо 45 місце в світі, маючи стабільно гарні показники по витратах на освіту (26 місце), витратах на освіту однієї особи (29), випускниках у галузі освіти та техніки (23), кількості учнів вищих навчальних закладів (11 місце).

Слід зазначити, що загалом, за міжнародними стандартами, Україна має високі показники охоплення населення початковою, середньою та вищою освітою. Крім того, ми маємо потужну диверсифіковану систему освіти та перепідготовки кадрів, що не поступається кращим світовим стандартам. Триває модернізація структури та змісту загальної і професійної освіти, спрямована на підвищення якості та ефективності системи освіти в цілому.

За параметрами створення спеціальних умов для сприяння інноваційній результативності України в рейтингу їй належить 32 місце. Так, наприклад, за виробництвом нових знань та технологій наша держава посідає 15 місце в світі, зокрема ми маємо стійкі показники за кількістю внутрішніх дозволів на корисні моделі (1), за приростом частки інноваційної продукції у ВВП на особу (12), за кількістю створення нових знань (17), за часткою роялті та ліцензованих послуг у загальному обсязі імпортованих послуг (38). За оцінками експертів, покращання позицій України в рейтингу світового глобального індексу інновацій 2014 р. пояснюється новими інституційними перетвореннями, наявністю висококваліфікованої робочої сили, поліпшенням інноваційної інфраструктури, збільшенням інтеграції економіки у систему світової торгівлі та розвитку бізнес-товариств.

Однак доволі невтішними лишаються показники, що характеризують політичні передумови, розвиток економіки та інфраструктури, інвестування, започаткування та ведення бізнесу. Слабкими місцями для України лишаються ефективність урядової політики (109), свобода слова (103), якість регуляторної політики (115), законотворення та дотримання прав і свобод людей (112). Якщо

Рейтинг окремих країн за глобальним індексом інновацій у 2014 р.

Країна	Ранг	Індекс	Дохід	Ранг	Регіон	Ранг	Індекс ефективності	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Швейцарія	1	64,78	В	1	Європа	1	0,95	6
Сполучене Королівство	2	62,37	В	2	Європа	2	0,83	29
Швеція	3	62,29	В	3	Європа	3	0,85	22
Фінляндія	4	60,67	В	4	Європа	4	0,80	41
Нідерланди	5	60,59	В	5	Європа	5	0,91	12
США	6	60,09	В	6	Північна Америка	1	0,77	57
Сінгапур	7	59,24	В	7	ПСАО	1	0,61	110
Данія	8	57,52	В	8	Європа	6	0,76	61
Люксембург	9	56,86	В	9	Європа	7	0,93	9
Гонконг	10	56,82	В	10	ПСАО	2	0,66	99
Ірландія	11	56,67	В	11	Європа	8	0,79	47
Німеччина	13	56,02	В	13	Європа	9	0,86	19
Норвегія	14	55,59	В	14	Європа	10	0,78	51
Естонія	24	51,54	В	24	Європа	15	0,81	34
Чехія	26	50,22	В	26	Європа	17	0,87	18
Словенія	28	47,23	В	28	Європа	19	0,78	53
Латвія	34	44,81	ВС	32	Європа	22	0,82	32
Угорщина	35	44,61	В	3	Європа	23	0,90	15
Словаччина	37	41,89	В	34	Європа	24	0,79	45
Литва	39	41,00	ВС	36	Європа	25	0,68	89
Молдова	43	40,74	НС	1	Європа	27	1,07	1
Болгарія	44	40,74	ВС	5	Європа	28	0,84	25
Польща	45	40,64	В	42	Європа	30	0,79	49
Російська Федерація	49	39,14	ВС	42	Європа	30	0,79	49
Туреччина	54	38,20	ВС	10	ПАСА	6	0,93	11
Румунія	55	38,08	ВС	11	Європа	32	0,84	24
Білорусь	58	37,10	НС	6	Європа	33	0,83	27
Україна	63	36,26	НС	10	Європа	36	0,90	14
Вірменія	65	36,06	Н	4	ПАСА	9	0,83	28
Грузія	74	34,53	НС	3	ПАСА	11	0,68	90
Казахстан	79	32,75	НС	13	ЦПА	2	0,59	118
Азербайджан	101	29,6	НС	25	ПАСА	17	0,58	120
Киргизстан	112	27,75	Н	32	ЦПА	5	0,46	136
Узбекистан	128	25,20	НС	30	ЦПА	7	0,61	108

В – високий рівень доходу, ВС – вище середнього, НС – нижче середнього, Н – низький.

ПСАО – Південно-Східна Азія та Океанія; ПАСА – Північна Африка та Східна Азія; ЦПА – Центральна та Південна Азія.

Джерело: [1, с. 25–26].

говорити про розвиток ринку, то ми маємо низькі показники кластерного розвитку економіки (126), формальної освіти на виробництві (81), валового нагромадження капіталу (121), захисту інтересів інвесторів (105), інтенсивності локальної конкурентної боротьби (101).

З рейтингу чітко просліджується, що до першої двадцятки належать країни, які володіють незначними

запасами сировинних ресурсів або повністю позбавлені їх. Водночас країни, в яких частка експорту сировини є значною, посідають нижчі позиції і характеризуються здебільшого як країни з середнім, вищим чи нижчим від нього рівнем доходів. Традиційним виходом з такої ситуації є модернізація економіки, що має на меті трансформацію ресурсної моделі економіки до інноваційної моделі, яка у

свою чергу базується на знаннях і пріоритетах розвитку визнає наукоємні та високотехнологічні галузі; супроводжується випереджаючим розвитком та широким застосуванням інформаційних технологій, засобів обчислювальної техніки й зв'язку, зростанням частки продукції у структурі ВВП, пов'язаної з виробництвом, обробкою, зберіганням та поширенням інформації та знань.

На сьогодні Україна, за винятком поодиноких прикладів, практично не представлена на світових ринках високотехнологічної продукції, де її частка є мізерною і оцінюється на рівні 0,1%. Сучасна модель розвитку промисловості України переважно зорієнтована на низькотехнологічне виробництво та експорт сировини, що гальмує нарощування технологічного розвитку національної економіки. Частка промислових підприємств, що впроваджують інновації, досі лишається критично низькою (12,9% у 2013 р. [2, с.181]), у той час як у розвинених країнах нормою вважається 60–80%.

Упродовж 2005–2013 рр. в Україні кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, та відповідна чисельність персоналу, скоротувалися прямо пропорційно (на 20%). Феноменом національного ринку праці є існування високого інтелектуального потенціалу населення, що не може бути використаним ефективно через брак високопродуктивних робочих місць.

Нова технологічна хвиля на основі нано- і біотехнологій, динамічний розвиток світового ринку високотехнологічних товарів і послуг відкривають перед нашою державою нові можливості для технологічного прориву, окреслюють нові виклики. Щоб розширити свою частку на світовому ринку високих технологій, український експорт цієї продукції має щорічно збільшуватися на 15–20% і вийти на рубежі 2020 р. на рівень близько 0,3–0,5% світового ринку [3, с. 96]. Такі зрушення у структурі виробництва зумовлюють становлення принципово нової моделі зайнятості – інноваційної, яка характеризується зміною соціальної сутності праці, соціально-трудова відносин, типів та форм зайнятості, трансформації її структури тощо.

Формування інноваційної моделі зайнятості характеризується зростанням інтелектуалізації праці, збільшенням її творчої складової, нарощенням багатопрофільності найманої праці, а також збільшенням кількості праці, витраченої на створення та обробку інформації й виникненням нового виду праці – інформаційного. Результати праці стають все більш невідчужуваними від її власника. І саме ця риса, з точки зору суспільних відносин, є ключовою відмінністю соціально-трудова відносин інноваційного суспільства від усіх попередніх, які були накопичені за тисячоліття розвитку суспільства [4, с. 51].

Сьогодні в Україні відбувається інтенсивна інформатизація більшості сфер суспільного життя та діяльності, що проявляється у: подоланні кордонів для обміну інформацією у глобальному просторі; зростанні можливостей збору, обробки, зберігання, передачі інформації та доступу до неї; розширенні доступу до інформації для різних сфер людської діяльності; загостренні проблеми інформаційної нерівності й бідності як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях; появі нових форм зайнятості населення та збільшенні попиту на людські ресурси, що володіють компетенціями виконувати інформаційні та інтелектуальноємні види робіт. До таких належать: робота у сфері управління, фінансів, юриспруденції, маркетингу, наукової та освітньої діяльності, ЗМІ, охороні здоров'я,

культури тощо. Саме масштаби інтелектуальної діяльності у розвинених країнах свідчать про формування інноваційної економіки та відповідної моделі зайнятості.

Системними передумовами до розвитку інноваційної моделі зайнятості виступають трансформація предметів, засобів і результатів праці у більш інтелектуальноємні та інформаційноємні, що забезпечують: зростання продуктивності праці та можливість генерування новацій у процесі праці; еволюцію суб'єктів праці та перетворення творчої діяльності і новаторства у головний чинник прогресу; соціалізацію власності та капіталу, що стимулює інноваційну поведінку; зміщення акцентів до відтворення інтелектуального потенціалу; формування нового типу суспільного споживання, способу життя; динамічність економічного середовища, яке зумовлює появу нових трудових практик [5].

З огляду на викладене, виникає необхідність у формуванні працівника нового типу – інноваційного працівника, який володіє знаннями, навичками і є носієм нововведень у сфері організаційної, науково-технічної та екологічної культури підприємства [6, с. 35]. На наш погляд, такий працівник має характеризуватися високим освітнім рівнем та ерудицією, новаторським та економічним мисленням, високою техніко-технологічною культурою, готовністю швидко адаптуватися до постійних змін на ринку праці, здатністю до сприйняття та відтворення нових знань, технологій та ідей.

Серед базових особистісних компетенцій інноваційних працівників мають бути інтелектуальні та творчі здібності, ініціативність, комунікабельність, уміння працювати в команді, здатність до ризику, відповідальність, психологічна стійкість тощо. Враховуючи те, що домінуючою формою праці у рамках інноваційної зайнятості стає інтелектуальна праця, інноваційні працівники мають бути озброєні вміннями використовувати складну інтелектуальну техніку, володіти сучасними технологіями обробки знань та управління інформаційними потоками, навичками самовдосконалення та саморозвитку, адаптивністю до нововведень та трудовою мобільністю.

Виходячи з цього, інноваційна зайнятість – це, з одного боку, здатність окремої людини, трудового потенціалу підприємства, галузі, території максимально швидко пристосовуватися до нових потреб економіки, що зумовлені технічними та інформаційними нововведеннями, а з іншого – здатність роботодавця на базі новітніх методів управління людськими ресурсами підвищувати продуктивність праці, що сприятиме зростанню конкурентоздатності економіки та реалізації інноваційного потенціалу. Вона характеризується позитивними змінами, т.зв. соціально-економічним ефектом, що проявляється як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. Прояв цього ефекту можна побачити у зміні економічних показників (наприклад, у показниках розширення інноваційного бізнесу, зростанні продуктивності праці, доходів населення, економії грошових коштів, скороченні часу на пошук робочого місця, підвищенні інтелектуальної складової ВВП, зростанні конкурентоспроможності тощо), а також у якійсь трансформації трудового потенціалу, зокрема у розвитку його інтелектуальної, творчої та професійно-кваліфікаційної складових. Таким чином, зиски від інноваційної зайнятості можна розглядати як на рівні індивіда, так і на рівні підприємства, галузі та держави.

Професійно-кваліфікаційна структура попиту на працю за інноваційної моделі зайнятості трансформувати-

меться у бік залучення до виробництва кваліфікованої робочої сили, що володіє високим рівнем інтелектуального потенціалу і поєднує знання кількох професій, розширюючи профіль представників синтетичних спеціальностей (програміст-аналітик, веб-дизайнер, HR-фахівець, html-верстальник, менеджер інтернет-проектів, контент-менеджер, ерр-програміст тощо). Важливою рисою інноваційної моделі зайнятості є суміщення людиною основної професії (фінансиста, інженера, викладача тощо) з інформаційною працею, що потребує якісно нової професійної підготовки.

Експерти ОЕСР вважають, що у інноваційній моделі зайнятості 50–60% вакансій мають припадати на менеджерів та кваліфікованих працівників. Поряд з цим з'являються цілі кваліфікаційні групи працівників, діяльність яких пов'язана з розробкою, запровадженням й обслуговуванням інформаційних та інтелектуальних ресурсів, т.зв. "віртуальні комірці" [7, с. 32]. Специфіка їхньої праці полягає в цілеспрямованій діяльності щодо перетворення інформаційних та інтелектуальних ресурсів в інформаційні продукти й послуги, придатні як для особистого, так і суспільного споживання. З поширенням інноваційної зайнятості зростатиме частка "інтелектуальних службовців" або т.зв. "золотих комірців", до яких належать ті, хто займає високі пости у державній ієрархії, працівники міжнародних організацій, співробітники та менеджери транснаціональних компаній, вчені та бізнесмени, які успішно освоюють сферу високих технологій.

До характерних рис інноваційної зайнятості належать: гуманізація, інформатизація та інтелектуалізація праці; підвищення якості людського капіталу; поява нових типів зайнятості; зміна життєвого циклу професій і компетенцій (якщо ще у 1981 р. частка інтелектуальної праці у 13 країнах ОЕСР становила 53,9%, то у 2014 р. – 80% робочої сили [8, с. 2]); скорочення гендерного розриву в зайнятості; скорочення фонду робочого часу; реструктуризація секторальної, галузевої та національної зайнятості; динамічний розвиток інноваційної підприємницької діяльності; поширення нових нестандартних форм зайнятості (запозиченої зайнятості: аутсорсингу, аутстафінгу, лізингу персоналу; дистанційної зайнятості, т.зв. фрілансерства та гнучкої зайнятості, зокрема: тимчасової, епізодичної, надомної та на умовах вільного робочого графіка).

Більшість форм інноваційної зайнятості пов'язані з переходом до інформаційного суспільства, що продовжує формуватися на стику змін у комунікаційних технологіях

та мотивації трудової поведінки людей. Таким чином, сучасний ринок праці стає більш гнучким та частково віртуальним. Розвиток дистанційної (віртуальної) зайнятості на базі поширення інформаційних технологій у світі сприяє децентралізації трудової діяльності у часі та просторі, суттєво розширює межі зайнятості, роблячи її транснаціональною та потенційно глобалізованою.

Унаслідок стрімкого розвитку нестандартних форм зайнятості чисельність нестандартно зайнятого населення у світі постійно зростає, а у секторі стандартної зайнятості скорочується. Наприклад, якщо у Європі у 1997 р. в умовах дистанційної зайнятості працювало більше 2 млн осіб, у 2005 р. – більше ніж в 13 разів (27 млн осіб), то у 2014 р. – 55–60% від загальної чисельності зайнятих [1]. У розвинутих країнах світу активно формуються електронні біржі праці, що допомагають здобувачам знайти дистанційну роботу по всьому світу. Найпопулярнішими напрямками віртуальної зайнятості стали управління базами даних, розробка, впровадження, супровід інформаційних систем і технологій, програмування, веб-дизайн, оптимізація інформаційного контенту, управління фінансовими потоками фізичних і юридичних осіб, дистанційна освіта, наукові розвідки, online-консалтинг, інтернет-торгівля тощо. Інноваційна модель зайнятості робить працю ще більш глобальною, а робочу силу – мобільнішою.

Висновки. Серйозними перепонами на шляху до утвердження інноваційного розвитку та становлення інноваційної моделі зайнятості в Україні лишаються суспільно-політична ситуація та інституційні перешкоди, зокрема відсутність дієвої науково-технологічної та промислової політики, недосконалість державного сприяння розвитку інноваційних галузей економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату. Розбудові інноваційної економіки в державі сприятиме налагодження міжгалузевого технологічного обміну, зміцнення зв'язків підприємств з університетами та науково-дослідними інститутами, поширення міжнародної науково-технічної кооперації, венчурного інвестування у нові прогресивні розробки, створення інноваційної інфраструктури, широкого застосування інформаційних технологій тощо. Україна потребує активної інноваційної політики, що спиратиметься на провідні наукові школи, унікальний науково-технологічний комплекс, враховуватиме як переваги міжнародної кооперації та інтеграції, так і передовий досвід у розбудові інноваційної економіки.

Список використаних джерел

1. *The Global Innovation Index 2014 : The Local Dynamics of Innovation.* – Geneva : Cornell University, INSEAD, World Intellectual Property Organization. – 428 p.
2. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні* [Текст] : стат. зб. / відп. за вип. О.О. Карамзіна. / К. : Державна служба статистики України, 2014. – 314 с.
3. *Сталий людський розвиток : забезпечення справедливості* : Національна доповідь / кер. авт. кол. Е.М. Лібанова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. – Умань : Вид.-поліграф. центр "Візаві", 2012. – 412 с.
4. *Делягин М.Г. Мировой кризис : общая теория глобализации* / М.Г. Делягин. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 768 с.
5. *Санкова Л.В. Развитие занятости инновационного типа : проблемы и перспективы* [Електронний ресурс] / Л.В. Санкова. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/12_EN_2008/Economics/31171.doc.htm
6. *Управління змінами в умовах інноваційного розвитку* : кол. моногр. Т.5. / І.Л. Петрова, Г.В. Макаркина, І.В. Терон та ін. [за наук. ред. д.е.н., проф. Петрової І.Л.]. – К. : ВНЗ "Університет економіки та права "Крок", 2012. – 268 с.
7. *Резник Г.А. Подготовка инновационно ориентированного специалиста как предпосылка модернизации отечественной экономики* / Г.А. Резник, С.Г. Чувакова // *Экономическое возрождение России.* – СПб. : Институт нового индустриального развития, 2010. – №3. – с. 31–36.
8. *OECD Services Trade Restrictiveness Index : Policy Brief.* – OECD 2014. [Electronic resource]. – Availabl from : <http://www.oecd.org/mcm/MCM-2014-STRI-Policy-Brief.pdf>

Стаття надійшла 12.03.2015